

**PAP NORBERT (SZERK.):
KULTÚRA – TERÜLETFEJLESZTÉS
PÉCS – EURÓPA KULTURÁLIS FŐVÁROSA 2010-BEN**

(Immedias Kiadó, Pécs, 2008, 248 o.)

KUNDI VIKTÓRIA

A könyv a Pécsi Tudományegyetem Földrajzi Intézetének gondozásában, az Immedias Kiadónál jelent meg 2008-ban. A 248 oldalas kötet szerkesztője, Dr. Pap Norbert, a Pécsi Tudományegyetem Földrajzi Intézet Politikai Földrajzi és Területfejlesztési Tanszékének vezetője, egyetemi docens. Kutatási munkáit elsősorban politikai földrajz, terület- és településfejlesztés témakörökben végzi. A könyv aktualitását adja, hogy 2010-ben Pécs viselheti az Európa Kulturális Fővárosa megítisztelő címet. A kötetben a szerzők az esemény Pécsre vonatkozó hatásait kulturális, társadalmi, gazdasági aspektusból is vizsgálják, kihangsúlyozva a kultúra regionális fejlesztésben és területfejlesztésben betöltött fontos szerepét. A szerzők mindegyike pécsi kötődésű, így városismeretük, téma iránti elkötelezettségük nem vitatható. A könyv két nagy fejezetre tagolódik, és összesen 15 tanulmányt tartalmaz. Az első rész a *Kultúra és területfejlesztés*, a második *Pécs sajátos kulturális mintázata és térképe* címet viseli.

A kötet a szerkesztő, *Pap Norbert* előszavával indul, mely hangsúlyozza az EKF társadalmi-gazdasági fontosságát és konszenzus kialakítását szorgalmazza. A könyvben *László Mária* előszavát is olvashatjuk, aki elindította az önkormányzati gazdálkodást és kulturális gazdaságot érintő kutatásokat, melyeket egyetemi kollégiumok körében szervezett. Nagyrészt az ő tanítványai a jelen kötet szerzői. *László Mária* hangsúlyozza a kultúra remélt multiplikátor hatását, mely kitörési pontot jelenthet a város és régió gazdasági életében. Emellett a beruházások által generált többletberuházások által a kulturális rendezvény regionális multiplikátor hatása is várhatóan érzékelhető lesz.

A könyv első részében hat tanulmány olvasható, melyek sora *Ács Marianna* „*A kultúra helye és szerepe az Európai Unió regionális politikájában*” című tanulmányával kezdődik. A szerző a kultúra széles körű értelmezésével kezdi munkáját, mely rávilágít a fogalom többaspektusú megközelítési lehetőségére. Egyértelművé teszi, hogy a kultúra minden definíciója hangsúlyozza a fogalom emberi teljesítményhez kötődő jellegét, valamint adott térhez köti azt. Kiemeli, hogy a kultúra kezdetekben csupán, mint gazdasági tényező (tudományos kutatás, műszaki fejlesztés) volt jelen az EU programjaiban, az alapküldetések közül először a Maastrichti Szerződésbe került bele. A kultúra támogatását tekintve olvashatunk annak formáiról és forrásáról, valamint az Unió kultúrpolitikájának céljáról. Ebből kitűnik, hogy a

kultúra támogatása elsősorban a Strukturális Alapokon keresztül valósulhat meg, a közösség tehát a legtöbb támogatást a régiófejlesztés révén nyújtja.

Kovarszki Andrea *„A kulturális örökség a fejlesztési politikák tükrében”* című tanulmánya három fő részre tagolható. A szerző az első részben a kulturális örökség megőrzésével foglalkozó intézményi és jogi kereteket mutatja be. Ennek során rávilágít arra, hogy mind az épített, tárgyi, mind pedig a szellemi örökséget a kulturális örökség fogalmába soroljuk, mely gazdasági és térségi szervező (vagyis közösségi) erőforrás is egyben. A tanulmány második része a kulturális örökség három fő dokumentumát taglalja: Szabadság Kultúrája – Magyar Kulturális Stratégia 2006–2020, Országos Területfejlesztési Konceptió, Új Magyarország Fejlesztési Terv. A dokumentum végén a fejlesztési tervek alapvető hiányosságait mutatja be a szerző. Kiemeli, hogy ma hazánk nem rendelkezik hatékony, az épített örökség védelmére, megőrzésére és hasznosítására irányuló cselekvési tervvel. A szakpolitika elsősorban a „szolgáltatóbarát” fejlesztésre és annak intézményesítésére helyezi a hangsúlyt.

Bucher Eszter *„Nonprofit szervezetek a kulturális szektorban”* című írásában a nonprofit szervezetek kialakulásának, szerepvállalásának történetét mutatja be, majd a kulturális célú civil szervezetekkel foglalkozik, melyek a kilencvenes évek második felére a kulturális szféra meghatározó tényezőivé váltak, hozzájárulva ezzel a magyar civil társadalom fejlődéséhez. Hangsúlyozza ugyanakkor, hogy a kulturális közösségekre jellemző szervezeti formák kialakulása elsősorban a gazdasági kényszernek köszönhető. A megalakult nonprofit szervezetek hozzájárulnak a szolgáltatások minőségének javulásához, a kulturális élet színesítéséhez, ezáltal a hazai kultúra és művelődés meghatározó tényezői.

Jász Krisztina *„A leszakadó térségekben élők oktatási hátrányai Magyarországon”* című munkájában a hazai kistelepülések kisiskoláival, valamint a roma lakosság oktatási hátrányaival foglalkozik részletesebben. A kisiskolák tekintetében – hangsúlyozza a szerző – annak ellenére, hogy a helyi vezetésnek komoly érdeke fűződik az iskolák fenntartásához, a működtetők mozgástere beszűkült az önkormányzatra nehezedő pénzügyi terhek miatt. A roma tanulók hátránya a tanulmány szerint az underclass kialakulására, a rendszerváltás miatti roma foglalkoztatottság összeomlására vezethető vissza. A legnagyobb leszakadás a középiskolai tanulmányok tekintetében tapasztalható. A kirekesztődés hatására megszűnik a perspektíva, a család és oktatási intézmény, mint szocializációs közeg esetében pedig kérdés, hogy képes-e átadni a társadalmi érték- és normarendszert.

Pirisi Gábor *„Kisvárosok kulturális infrastruktúrája a Dél-Dunántúlon”* című tanulmányában a kulturális intézmények infrastrukturális bemutatásával foglalkozik. 32 kisváros kulturális hátterét dolgozza fel. Megállapítja, hogy ezek egymáshoz nagyon hasonló kulturális kínálatot nyújtanak, eltérés az intézményi működésben és a kultúraszervezésben érhető leginkább tetten. Az erősödő kulturális arculatformálás ellenére azonban jellemző a kulturális kapcsolatok Pécs irányultsága, valamint a régió jelentősebb központjaihoz való kötődés, hiszen ezen városok kínálata segítségével teljesebben ki csupán a lakossági kulturális igények kielégítése. A kapcsolat

irányának további magyarázatául szolgál, hogy a kistelepülések a 2010-es EKF lebonyolításában is együttműködésre törekednek a régióközponttal.

Tóth József „*A magyar népesség néhány kulturális jellemzője évezredünk kezdetén*” című írása szerint a kulturális szint emelkedésével a boldogulás esélye is növekszik, ezáltal a szféra fejlesztése egyre meghatározóbbá válik. Bár a nemzetközi összehasonlításban a tanulmány szerint elsődleges szerzői jogok alapján a világ vezetőihez tartozunk, a valós kép azonban ennél árnyaltabb. Probléma a kommercializálódás, a műveltség tartalmának átalakulása, valamint a manipulálás. A legnagyobb gondot azonban az ismeretterjesztés visszafogása, visszaszorulása jelenti, ami finansziális okokra vezethető vissza. A média-választék bővülése a médiahasználati szokások átalakulásához vezet, drasztikusan csökken pl. az olvasók aránya. A szerző további megállapítása, hogy a világ-kommunikáció nyelve az angol, mely az információ befogadása tekintetében fontos szerepet játszik.

A Pécs sajátos kulturális mintázata és fejlődése című könyvfejezetben nyolc tanulmányt olvashatunk.

Az első Hajdú Zoltán „*Pécs: egy történetileg változó, multikulturális város*” című írása, melyben a szerző a történelmi kronológiát alapul véve mutatja be Pécs térségi területszervezői és közigazgatási szerepkörét. Ez a funkció, a nagytérségi szerepkör a püspökség megalapításával kezdődött, majd a későbbiekben a közigazgatási funkciók, illetve az ipar és bányászat megjelenésével folytatódott. A tanulmány szerzője szerint a rendszerváltást követő ipari összeomlás ellenére a város térszervező szerepe az ott kialakult egészségügyi, illetve oktatási és tudományos szolgáltatási hálózatnak köszönhetően megmaradt. További közösségformáló tényezők a város esetében az erős etnikai és nemzeti kisebbségek. Hajdú Zoltán szerint a 2010-ben esedékes EKF cím a város további növekedéséhez, a külső kapcsolatainak további gyarapításához kiváló esélyt jelenthet.

Pap Norbert, a töket szerkesztője, a „*Pécs esélyei az európai és a kárpát-medencei városversenyben*” című tanulmányában értékeli és hangsúlyozza a reálkapcsolatok fontosságának növekedését Dél-Európával kapcsolatban, ahol a magyar működő tőke kitüntetett figyelemben részesül. Kiemelkedő dimenziót jelentenek a földrajzi és kulturális együttműködések, valamint a turizmus folyamatos erősödése a térségben. A szerző szerint Magyarország nem kezeli helyén a gazdasági együttműködések fontosságát. A tanulmány szerint az EKF program lehetőséget ad a város és térsége számára további együttműködésekre és kooperációkra. A szerző bemutatja Pécsset, mint római kori, dunai, nyugat-balkáni, török-iszlám, protestáns és bor dimenziót. A tanulmány foglalkozik továbbá egy hármas dimenziójú bontásban Pécs város intézményesült külkapcsolati rendszerével is, melyből kiderül, hogy a város esetében releváns a központi szerep, míg a megyei jogú városok körében erőteljesebb verseny jellemző, melyben Pécs sikertörténetét mutatja a vizsgálat eredménye, mely szerint a rendszerváltást követően a regionális funkciók erőteljes koncentrációja ment végbe, mely az egész hazai városhálózatra kiterjed. A város a régió államigazgatási, egészségügyi-szociális, kereskedelmi és oktatási-kulturális funkcióit látja el.

A tanulmánykötet következő írása M. Császár Zsuzsa tanulmánya „*A pécsi színházak szerepe a kultúragazdagság fejlődésében*” címmel. A munkában a szerző kihangsúlyozza, hogy az EKF rendezvénysorozat a jelenleg stagnáló gazdasági helyzetű régióban kitörési pontot jelenthet az országban a főváros után legjelentősebb kulturális értékekkel bíró nagyvárosnak. A tanulmány rávilágít arra, hogy a kulturális szolgáltatások egyik meghatározó tényezője a hagyományos kulturális szolgáltatások köre (múzeumok, színházak, koncertek stb.), melyben Pécs erős hagyományokkal rendelkezik, hiszen a városban öt jelentős színház tevékenykedik. Ennek ellenére a pécsi EKF pályázatban nem alapoztak kimondottan a város színházi életére, sőt a dokumentáció elkészítése előtt a város kulturális intézményhálózatának felmérésére sem került sor. A munkában a szerző bemutatja az öt színház tevékenységét, melyek egymást kiegészítve működnek. A tanulmány utolsó részében M. Császár Zsuzsa kifejti, hogy annak ellenére, hogy a pályázati anyagban a színházak nem kaptak kulcsszerepet, a város két színházi elemre, a Pécsi Balett és a Bóbita Bábszínház előadásaira mindenképpen számít. A támogatások tekintetében azokat a kezdeményezéseket érdemes előnyben részesíteni, amelyek további kulturális együttműködésekért hívhatnak életre. A szerző javaslata is megfogalmazódik a tanulmány végén, mely szerint célravezető lenne a hazai színházi szakma neves személyiségeit felkérni egy-egy előadásra, és a kulturális kapcsolatokat tovább lehetne bővíteni a balkáni kultúra színházi bemutatásával, mely mozgósíthatná a többi művészeti és kulturális ágat (táncművészeti előadások, off-programok, fesztiválok, művészeti kiállítások stb.)

Végh Andor „*A horvát oktatás és kultúra Pécsen*” című munkájában kiemeli Pécsnek a horvát kisebbség életében betöltött kiemelkedő szerepét, mely a szerző szerint egyrészt a város földrajzi elhelyezkedésére, másrészt történeti okokra vezethető vissza. A pécsi horvát intézmények alapításában két csomópont figyelhető meg a tanulmány szerint, melyből az első az 1946–1953-as időszak, az oktatási intézmények alapításának időszaka, míg a másik az 1990-es évek, a délszláv állam szétesése. A tanulmány a témát egy konkrét oktatási intézmény, a Horvát Oktatási Centrum vizsgálatán keresztül járja körül. A történeti feltárás során a szerző bemutatja a horvát iskolák eredetét, kialakulását az 1720-as évektől, a világháborút követő időszakon át a jelenlegi helyzetig, majd elemzi a pécsi nemzetiségi iskola vonzáskörzetének változását az ötvenes évektől egészen a kilencvenes évekig.

Reményi Péter „*Pécs és a „dunai dimenzió” – A dunai németek és potenciális szerepük Pécs fejlődésében*” címmel írott tanulmányában kiemeli, hogy annak ellenére, hogy a város nem folyóparti település, Közép-Európa legjelentősebb folyója a Duna, mint kommunikációs korridor jelentős szerepet játszik a város életében. Az írás kitér a folyó európai fejlődésben betöltött vitathatatlan szerepére, majd elemzi a német betelepítések hatását a török kiűzése utáni időszakban. A németek szerepe a térség gazdasági fejlődésében meghatározó, hiszen hazánk nyugati orientációja a rendszerváltás után jelentősen megnőtt. A szerző szerint a Duna forrásvidéke a legmódosabb területeket fogja össze, így Pécs a dunai németek örökségére építve ki kellene, hogy használja a folyó nyújtotta kommunikációs tengelyben rejlő lehetőségeket.

Hajnal Klára tanulmányában „*Pécs és környékének természeti kultúráját*” elemzi. A munka kitér a város, mint mediterrán vidék bemutatására, az ottani ártéri gazdálkodási lehetőségekre, melyek a 19. század közepéig, a vasút megjelenéséig meghatározták az ott élő emberek életét. A fejlesztésekkel a köszénfejtés került előtérbe, de emellett a dunántúli tájak termékeinek kereskedelme is megindulhatott. A természet és kultúra a tanulmány szerint Pécs esetében szorosan összekapcsolódik, melyet bizonyít az 1998-as „Városok a békéért” UNESCO díj is. A városi fejlesztések a természeti állapot megóvásának szellemében, a fenntartható fejlődés irányvonalai mentén kerülnek kialakításra. Ezt bizonyítja a Pécs Ökóváros – Mecsek – Dráva Ökorégió Program létrejötte is. Az ökofalu, Gyűrűfű, egy korábban kihalt falu helyén jött létre, azzal a szándékkal, hogy egy olyan területet hozzanak létre, ahol ökológiai gazdálkodás folytatása lehetséges. A másik fő cél a „permakultúra” létrehozása, telepítése volt. A kialakított ökofalu a tanulmány alapján követendő példa lehet a kiemelkedő természeti értékekkel bíró Baranya megyében.

Varjú Viktor tanulmánya a „*Barnamezős revitalizáció kultúrával*” címmel bemutatja a barnamezős beruházások hátterét, annak kialakulását, majd a tanulmány rátér a kulturális gazdagság jelentőségére. A szerző kifejti, hogy a kulturális politika, mely a városok lehetséges kitérés pontja, párhuzamosan fejlődött és alakult a barnamezős területek kialakulásával. Egyre több város ismeri fel a kulturális ipar jelentőségét, mely sok helyütt fejlesztési prioritást kap. A kulturális ágazat népszerűségét és jelentőségét mutatja az Európa Kulturális Fővárosa eseménysorozat is. A kulturális beruházások esetében a barnamezős területek négy fő csoportját határozza meg a szerző. Az elsőbe műemléki jellegű épületek, a másodikba tömbszerű, egész városrésznyi területek, a harmadikba nagy kiterjedésű szabad terek, míg a negyedikbe dockland típusú terek tartoznak, melyek mind más és más jellegű kulturális lehetőségeket rejtnek magukban. A pécsi EKF projekt egyik alappillére a „Zsolnai Ipartörténeti Park” létrehozása, amely barnamezős revitalizációs program keretén belül valósul meg. Ennek során a gyár kulturális funkciókkal kerül megtöltésre. A projekt azon kívül, hogy szervesen kapcsolódik az EKF programhoz, nagy jelentőséggel bír a park város tér-szerkezetében elfoglalt különleges helye miatt is. A szerző konklúziójában kifejti, hogy a kulturális ipar fejlesztésének és a barnamezős területek kihasználásának lehetősége adott, és hozzájárulhat ahhoz, hogy haszontalanból hasznot csináljon.

Aubert Antal és Mészáros Bernadett tanulmányukban a „*Kulturális nagyberuházások hatása Pécs város imázsára*” címmel készítettek vizsgálatot. Az írás első részében a városmarketing kialakulását, fogalmi rendszerét tisztázzák a szerzők, majd ennek a geográfiával való kapcsolatrendszerét mutatják be. A tanulmány kitér a településimázs és arculatformálás elemeire is, mint a városkép alakításának meghatározó tényezőire. A szerzők ezt követően elemzik Pécs városmarketingpolitikáját, és a Pécs világöröksége turisztikai vonzerő fejlesztése, ROP projekten keresztül bemutatják a város imázsának alakulását 2000-től napjainkig. A szerzők rávilágítanak arra, hogy a projekt jelentősen megerősítette az örökség-menedzsment és -marketing szerepét a városmarketingen belül, valamint hozzájárult a lakossági kapcsolatok, a belső PR javításához, és pedagógiai hatását tekintve is jelentős volt.

Az utóbbi esetben a szerzők kiemelik a fiatal generációk nevelését a helyi értékek védelmére. Ezek összességében aktiválják a helyi lakosságot, hozzájárulva ezáltal a pozitív imázs kialakulásához, valamint ahhoz, hogy Pécs nemzetközi kapcsolatai révén résztvevője lehessen egy európai kulturális hálózatnak.

Trócsányi András „*A kulturális gazdagság szerepe a városok megújulásában – Pécs adottságai és esélyei*” címmel írott munkájában bemutatja és rendszerezi a kulturális gazdagság fogalmi kérdéseit. A szerző kiemeli ennek Pécs életében betöltött jelentőségét. A város a régió központi funkcióit évszázadokon keresztül ellátta (piaci, intézményi és kulturális tekintetben egyaránt) úgy, hogy a város a kultúra tömeges intézményesülésének időszakában nem tartozott a magyar városállomány közvetlen élvonalába, felzárkózása csak az 1920-as évekre tehető. A szerző kiemeli, hogy a város kulturális felerősödése a kilencvenes évek után indult meg, melynek alapját a Pécsi Tudományegyetem erőteljes expanziója indukálta. Mindemellett – bár a szerző szerint ez részben nem tudatos cselekvéssorozat volt – a kultúra további erősödését három további folyamat eredményezte, úgymint az Ókeresztény sírkamrák világörökségi listára kerülése, a Pécsi Pólus Fejlesztési Stratégia kidolgozása és a EKF 2010 cím elnyerése. E három tényező együttesen járult hozzá a kultúra erőteljes felértékelődésére Pécs város esetében. Meghatározó továbbá az egyetem kulturális gazdagságban betöltött jelentős szerepe is. A kulturális fejlesztések térszerkezetre gyakorolt hatásai a városi térben konkrétan megjelennek. Míg a kilencvenes évek előtt a belváros dominanciája volt megfigyelhető a kulturális szolgáltatások tekintetében, addig az EKF beruházások hatásai ezt a területi koncentrációt jelentősen oldhatják. A revitalizáció fő területei Pécs új kulturális tengelyét alakítják ki, amely hozzájárul több városrész megújulásához is.

A könyv minden olyan olvasó számára hasznos lehet, akit érdekel a pécsi kultúra, annak területszervező hatásai, illetve érdeklődik a 2010-es Pécs Európa Kulturális Fővárosa rendezvény iránt.